

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΨΥΧΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ Α

ΕΚΔΟΣΗ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ

ΡΕΘΥΜΝΟ 2002

Η εκμάθηση της γραφής του ονόματος ως κομβικό σημείο στην πορεία ανάπτυξης του γραμματισμού

Νεκτάριος Στελλάκης

Νομίζω, πως το πρώτο πράγμα που χρειάζεται να εξηγήσω είναι γιατί εστιάζω στην εκμάθηση της γραφής του ονόματος. Αν αναλογιστεί κανείς τι είναι το όνομα μας, θα διαπιστώσει ότι πρόκειται για μια λέξη που μας αντιπροσωπεύει, μας συνδέει με την οικογένειά μας και την προσωπική μας ιστορία, αποτελεί μέρος της κοινωνικο-ψυχολογικής μας ταυτότητας, υποδεικνύοντας ποιοι και τι είμαστε. Έχοντας αυτά υπόψη, δεν είναι δύσκολο να εξηγηθεί γιατί τα μικρά παιδιά, στην προσπάθειά τους να διερευνήσουν τις λειτουργίες του έντυπου λόγου που κατακλύζει το περιβάλλον τους, εστιάζουν την προσοχή τους στο όνομά τους. Καθώς αυτό αποτελεί μια από τις πρώτες έντυπες λέξεις που έχουν νόημα για ένα παιδί, είναι συνήθως μια από τις πρώτες γραπτές λέξεις που αναγνωρίζουν (Bloodgood, 1999) και η πρώτη πραγματική λέξη που σχεδόν όλα τα παιδιά αποπειρώνται να γράψουν (Clay, 1975· Ferreiro & Teberosky, 1982· Temple κ.ά., 1988· Garton & Pratt, 1989· Kelly, 1996· Stellakis, 1998). Η ευχαρίστηση που αντλούν γράφοντας και ξαναγράφοντας το όνομά τους είναι γνωστή σε όσους από εμάς εμπλεκόμαστε με την εκπαίδευσή τους. Η άνεση ενός παιδιού να αναγνωρίζει και να γράφει το όνομά του, του παρέχει μια αίσθηση ασφάλειας και αποτελεί ένα σημαντικό σταθμό στην πορεία ανακάλυψης της λειτουργίας της γραφής και της ανάγνωσης, καθώς αποτελεί "την πρώτη αναμφισβήτητη ένδειξη ότι έχουν αρχίσει να συνειδητοποιούν τη λειτουργία του γραπτού λόγου" (Trushell, 1998· Bloodgood, 1999, όπως αναφέρεται στο Τάφα, 2001). Να γιατί χαρακτηρίσαμε το σημείο ως κομβικό.

Σκοπός μας εδώ είναι:

1. να δούμε πώς τα παιδιά μαθαίνουν να γράφουν το όνομά τους, και
2. πώς και κατά πόσον διαχειρίζονται τη γνώση τους αυτή για την κατάκτηση του γραμματισμού.

1. Σε σχετική έρευνά μας την περασμένη σχολική χρονιά διαπιστώσαμε ότι τα περισσότερα παιδιά μαθαίνουν να γράφουν το όνομά τους ολοκληρωμένα και σωστά μετά την είσοδό τους στο πρώτο σχολείο (νηπιαγωγείο). Παρ' όλα αυτά είναι σημαντικό το ποσοστό των παιδιών που έρχονται στο σχολείο έχοντας κατακτήσει αυτή τη γνώση από το σπίτι. Πιο συγκεκριμένα στην αρχή της σχολικής χρονιάς (αρχές Νοεμβρίου, 2000) σε δείγμα 65 προνηπίων από εννέα διαφορετικά τμήματα οκτώ νηπιαγωγείων της Πάτρας, βρήκαμε ότι τα 21 (ποσοστό 32,3%) ήξεραν να γράφουν το όνομά τους από το σπίτι. Στο τέλος της ίδιας χρονιάς (Μάιος, 2001) το ποσοστό των παιδιών που γνώριζαν να γράφουν το όνομά τους είχε υπερδιπλασιαστεί (74,2%). Τα ευρήματα αυτά έρχονται να προστεθούν στην εδραιωμένη πλέον άποψη ότι ο γραμματισμός ξεκινά στο οι-

κογενειακό περιβάλλον (Leichter, 1982· Tizard κ.ά., 1988· Morrow, 1995· Campbell, 1998· Τάφα, 2001) και συνεχίζεται στο πρώτο σχολείο. Σημαντική διαφορά προέκυψε ανάμεσα στα κορίτσια και τα αγόρια. Το ποσοστό των αγοριών που γνώριζε να γράφει το όνομά του στην αρχή του σχολικού έτους ήταν μόνο 21%, ενώ των κοριτσιών 48,1%. Στο τέλος της χρονιάς το ποσοστό των αγοριών είχε ανέβει στο 68,4% και των κοριτσιών στο 82,1%. Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν το σχολείο απαντά στην ανάγκη εκμάθησης του ονόματος ή τη δημιουργεί κιόλας. Η απάντηση βρίσκεται, κατά τη γνώμη μας, στις πρόσφατες αλλαγές για τη γλώσσα στην "προ-δημοτική εκπαίδευση" όπου στο νέο Πρόγραμμα Σπουδών (Υπ. Απ. Γ1/58, ΦΕΚ 93/ τ.Β'/ 10-2-1999) στο κεφάλαιο "Γραφή και γραπτή έκφραση" δηλώνεται ρητά ότι μια από τις ικανότητες που επιδιώκεται να αναπτυχθούν είναι η γραφή του ονόματος των παιδιών στις εργασίες τους. Αυτό που διαφέρει σημαντικά από τάξη σε τάξη είναι αν τα παιδιά μαθαίνουν να γράφουν το όνομά τους με κεφαλαία, πεζά ή και με τα δύο. Η συντριπτική πλειοψηφία των παιδιών που γνώριζαν να γράφουν το όνομά τους πριν το πρώτο σχολείο το έγραφαν με κεφαλαία. Το ίδιο συνέβαινε και στα περισσότερα τμήματα που ερευνήσαμε. Οι εκπαιδευτικοί, όπως διαπιστώσαμε στις τάξεις που έλαβε χώρα η έρευνα, στην πλειοψηφία τους παρότρυναν τα παιδιά να γράφουν με κεφαλαία και στις καρτέλες αναφοράς το όνομα ήταν γραμμένο μόνο με κεφαλαία. Μόνο σε ένα τμήμα, του οποίου η εκπαιδευτικός ήταν πολύ ενημερωμένη για τον τρόπο ανάδυσης του γραμματισμού, τα παιδιά μάθαιναν να γράφουν και με πεζά και κεφαλαία. Σε σχετική μας ερώτηση γιατί επέλεγουν τα κεφαλαία, οι εκπαιδευτικοί απάντησαν πως τα θεωρούν πιο εύκολα στον τρόπο γραφής τους καθώς και ότι θεωρούν ότι η ισομεγέθης διάταξή τους στη γραμμή δεν δημιουργεί στα παιδιά τις δυσκολίες που προκύπτουν από το γεγονός ότι μερικά πεζά προεκτείνονται πάνω από τη γραμμή και μερικά κάτω. Επίσης, προωθούν τη γραφή μόνο του μικρού ονόματος και όχι του επιθέτου. Μόνο στις περιπτώσεις που βρίσκονται στην τάξη δυο παιδιά με το ίδιο όνομα τα παιδιά καλούνται να γράψουν και το επίθετό τους, συνήθως όχι ολόκληρο.

Τα παιδιά μαθαίνουν να αναγνωρίζουν (όχι να διαβάζουν) το όνομά τους λογογραφικά, χωρίς αναφορά στις φωνηματογραφημικές αντιστοιχίες, αλλά βασίζόμενοι σε μεμονωμένα χαρακτηριστικά της εικόνας του. Αυτό συμβαίνει γιατί στις περισσότερες περιπτώσεις μαθαίνουν να το γράφουν αντιγράφοντας το από καρτέλες ή πίνακες αναφοράς. Η συνεχής αντιγραφή του ονόματος σε κάθε εργασία που κάνουν, τα οδηγεί στην απομνημόνευση της σειράς των γραμμάτων. Οι περισσότεροι από τους εκπαιδευτικούς φαίνεται να δίνουν ιδιαίτερη σημασία στη σωστή γραφή των γραμμάτων παρά στην απομνημόνευση. Θεωρούν ότι είναι σημαντικό να μάθουν τα παιδιά να γράφουν τα γράμματα με το σωστό τρόπο και τη σωστή σειρά, γιατί κατά τη γνώμη τους έτσι μισούνται καλύτερα στην εσωτερική πειθαρχία που απαιτεί η γραφή.

2. Η γνώση που αποκτά ένα παιδί μαθαίνοντας να γράφει το όνομά του, ακόμη και αν ο τρόπος δύσκολα μπορεί να χαρακτηριστεί δημιουργικός ή αν η

ανάγκη για τη συγκεκριμένη γνώση δεν πηγάζει από το ίδιο το παιδί, είναι ιδιαίτερα σημαντική και η συνεισφορά της συγκεκριμένης γνώσης στην ανάδυση του γραμματισμού δεν μπορεί να αγνοηθεί.

Πρώτα από όλα, συνειδητοποιεί τα σύμβολα που χρησιμοποιούνται στη γραπτή γλώσσα. Εστιάζει την προσοχή του στην μορφή τους, συνειδητοποιεί τις μεταξύ τους ομοιότητες και διαφορές και μαθαίνει πώς να τα γράφει. Επιπλέον, αποκτά ένα ρεπερτόριο γραμμάτων, που βλέπουμε να χρησιμοποιείται σταθερά από τα παιδιά καθώς προσπαθούν να γράψουν (Garton & Pratt, 1989· Czerniewska, 1992· Trussel, 1998· Bloodgood, 1999· Τάνταρος & Βάμβουκας, 1999). Γράφοντας και ξαναγράφοντας το όνομά του συνειδητοποιεί τη φορά του γραπτού λόγου, ότι, δηλαδή, γράφουμε από αριστερά προς τα δεξιά, τον προσανατολισμό των γραμμάτων, καθώς και ότι απαιτείται να γράφουμε τα γράμματα σε οριζόντια γραμμή και προκαθορισμένη σειρά. Τα γραπτά των παιδιών αποκαλύπτουν τον αγώνα τους να αφομοιώσουν όλους αυτούς τους αφηρημένους και αυθαίρετους κανόνες.

Η Ferreira και η Teberosky (1982) θεωρούν ότι η εκμάθηση της γραφής του ονόματος είναι ένας από τους σημαντικότερους παράγοντες της ανάπτυξης της γραφής, γιατί δημιουργεί συγκρούσεις με τις ήδη υπάρχουσες απόψεις των παιδιών, γεννώντας έτσι ένα γόνιμο εσωτερικό διάλογο, που οδηγεί στην επανοικοδόμηση της γνώσης σε ωριμότερο επίπεδο. Για παράδειγμα, η εκμάθηση της γραφής του ονόματος αναγκάζει το παιδί να επανεξετάσει την υπόθεση για τον απαιτούμενο αριθμό γραμμάτων μιας λέξης, ή έρχεται σε αντίθεση με τη συλλαβική υπόθεση. Οδηγείται, έτσι, στο να ασχοληθεί με την ίδια τη γραπτή γλώσσα, να αναπτύξει, δηλαδή, μεταγνωστικές στρατηγικές μάθησης (Villaume & Wilson, 1989).

Ας δούμε, τέλος, για ποιους λόγους γράφουν τα παιδιά το όνομά τους. Εκτός από το να καταστεί γνωστός ο δημιουργός ενός έργου, το όνομα γράφεται για να δηλωθεί η ιδιοκτησία ενός παιχνιδιού, βιβλίου, κτλ., ο αποστολέας ενός γραπτού μηνύματος ή απλά για ευχαρίστηση. Δεν είναι ασυνήθιστο το γεγονός να καλύπτονται ολόκληρες σελίδες με το όνομα ενός παιδιού ή να γράφεται χωρίς ιδιαίτερο λόγο στην άμμο, με πηλό, ζυμάρι ή πλαστελίνη.

Προσπαθήσαμε να δείξουμε γιατί η εκμάθηση της γραφής του ονόματος παίζει σπουδαίο ρόλο στην ανάπτυξη των πρώιμων ικανοτήτων γραφής, ιδίως στο στάδιο που προηγείται της φωνημικής επίγνωσης. Η γραφή του ονόματος ακόμη και στην περίπτωση που αντιγράφεται και μαθαίνεται ως ένα λογότυπο, απαιτεί μυϊκό έλεγχο, συντονισμό και οργάνωση. Τα παιδιά δεν εξασκούνται απλά στο να γράφουν ευανάγνωστα γράμματα, αλλά βοηθούνται στο να αντιληφθούν τους συμβατικούς κανόνες που διέπουν τη γραπτή γλώσσα, όπως τη φορά, τον προσανατολισμό και τη διαδοχή των γραμμάτων, τη γραμμική διάταξη. Αντιλαμβάνονται, επίσης, τους λόγους που γράφουμε, και έτσι γεννάται η επιθυμία για ανάπτυξη της γνώσης για τη γραφή. Η συνεισφορά, λοιπόν, της εκμάθησης του ονόματος στην ανάπτυξη του γραμματισμού δεν πρέπει να υποτιμάται.

Οι συνέπειες των όσων αναφέρθηκαν αναδεικνύουν το ρόλο του πρώτου σχολείου (νηπιαγωγείου) στην ανάπτυξη του γραμματισμού. Ο εκπαιδευτικός, χωρίς να εστιάζει σε μεμονωμένες δεξιότητες, έχει την ευκαιρία μέσα από μια πληθώρα ποικίλων δραστηριοτήτων να ενθαρρύνει την εμπλοκή των παιδιών σε δραστηριότητες γραμματισμού. Το όνομα είναι το σταθερό σημείο αναφοράς που θα χρησιμοποιήσει ως μέσο για να βοηθήσει τα παιδιά να έρθουν σε επαφή και να κατανοήσουν τη γραπτή γλώσσα. Η γραφή του ονόματος εξυπηρετεί ανεκτίμητα στο να κατανοήσουν τα παιδιά τους όρους της γραπτής γλώσσας και να εξασκηθούν στις απαιτούμενες δεξιότητες που αναφέραμε προηγουμένως. Το πρώτο σχολείο καλείται να βοηθήσει τα παιδιά να ανακαλύψουν και να εξερευνήσουν τη γραπτή γλώσσα και το όνομα είναι ένα από τα πιο βασικά εργαλεία που προσφέρονται για κάτι τέτοιο.

Βιβλιογραφία

- Bloodgood, J.W. (1999). What's in a name? Children's name writing and literacy acquisition. *Reading Research Quarterly*, 34, 3, 342-367.
- Campbell, R. (1998). A three year old learning literacy at home. *Early Years*, 19,1, 76-89.
- Clay, M. (1975). *What did I write?* Auckland, New Zealand: Heinemann.
- Czerniewska, P. (1992). *Learning about writing*. Oxford: Blackwell.
- Ferreiro, E. & Teberosky, A. (1982). *Literacy before schooling*. London: Heinemann.
- Garton, A. & Pratt, C. (1989). *Learning to be literate: The development of spoken and written language*. Oxford: Blackwell.
- Kelly, C. (1996). Early literacy. Στο G.M. Blenkin, & A.V. Kelly, (επιμ) *Early childhood education*. London: P. Chapman.
- Leichter, H.J. (1982). Families as environments for literacy: Στο H. Goelman, A. Oberg, & F. Smith, (επιμ) *Awakening to literacy*. Oxford: Heinemann.
- Morrow, L.M. (1995). *Family literacy: Connections in schools and communities*. New Jersey: International Reading Association.
- Stellakis, N. (1998). *The acquisition of writing abilities*. Dissertation submitted for MA. University of Essex, UK.
- Τάνταρος, Σ. & Βάμβουκας Μ. (1999). Η επινοημένη γραφή από παιδιά του νηπιαγωγείου και δημοτικού σχολείου. Στο Σ. Παπαστάμου, Σ. Κανελλάκη, Α. Μαντόγλου, Σ. Σαμαρτζή, & Ν. Χρηστάκης, (επιμ) *Η ψυχολογία στο σταυροδρόμι των επιστημών του ανθρώπου και της κοινωνίας*. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Τάφα, Ε. (2001). *Ανάγνωση και γραφή στην προσχολική εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Temple, C., Nathan, R., Burris, N. & Temple, F. (1993). *The beginnings of writing*. (3η έκδ.) London: Allyn & Bacon.

- Tizard, B., Blatchford, P., Burke, J., Farquhal, C. & Plewis, I. (1988). *Young children at school and the inner city*. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- Trussel, J. (1998). Juliet makes her marks. *Reading*, 32, 1, 29-32.
- Υπουργική Απόφαση Γ1/58 (ΦΕΚ 93 /τ.Β/ 10-2-1999). *Πρόγραμμα Σπουδών της Νεοελληνικής Γλώσσας στην προ-Δημοτική Εκπαίδευση - Νηπιαγωγείο και στο Δημοτικό Σχολείο*.
- Villaume, S.K. & Wilson, L.C. (1989). Preschool children's explorations of letters in their own names. *Applied Psycholinguistics*, 10, 283-300.